

koje nerijetko sadrže korisne ekskurse u kojima autorica iscrpnije izlaže o pojedinom slučaju ili problemu, te na taj način rasterećuje glavni tekst. Za čitaoce koji ne vladaju poljskim ili mađarskim jezikom knjiga Julije Dücker je ponudila obilje podataka, svojevrsnu ocjenu i historiografski presjek dostupne literature. To će umnogome olakšati početnicima ulazak u ovu tematsku oblast. Veliki značaj ima veoma precizna i sadržajna hronologija svih održanih sabora, koja se nalazi kao dodatak na kraju knjige. Zanimljivi su i veoma rijetki savremeni slikovni prikazi sabora koje je autorica uspjela

prikupiti tokom istraživanja. Uzalud ćemo tražiti djelo slične tematike jer monografija Julije Dücker predstavlja pionirski poduhvat koje će medijevistika tek trebati valorizirati. Historičarima u Bosni i Hercegovini metodološko rješenje i komparativnost mogu biti od velike koristi pri sagledavanju rada bosanskog srednjovjekovnog sabora – stanka i pri tome otvoriti moguće perspektive u budućim istraživanjima. Temelj jednom takvom pristupu svakako je izvrsna monografija velikog srpskog historičara Mihaila Dinića *Državni sabor srednjovjekovne Bosne iz 1955. godine*.

Nedim Rabić

Зборник радова: *Пад Босанског краљевства 1463. године*

Историјски институт Београд – Филозофски факултет
у Бањој Луци – Филозофски факултет у Сарајеву,
Београд-Сарајево-Бања Лука, 2015, 309 стр.

Obilježavanje značajnih godišnjica iz historije Bosne i Hercegovine u ranijem periodu se pokazalo kao vrlo produktivna aktivnost zbog činjenice kako se u ovakvim prilikama određeni tematsko-hronološki okviri iznova postavljaju pred mlađu generaciju istraživača. Nastojeći ukazati na značaj 550. godišnjice od nestanka srednjovjekovne bosanske države zajedničkim naporima Istorijskog instituta u Beogradu, Filozofskog fakulteta u Sarajevu i Filo-

zofskog fakulteta u Banjoj Luci tokom 2015. godine publiciran je zbornik radova pod naslovom *Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine*. Ponovno razmatranje jasno precizirane dionice historije srednjovjekovne Bosne, kojoj je historiografija posvetila značajnu pažnju, predstavlja hrabar potez kako izdavača i uredništva ove publikacije tako i autora priloga. Višeslojnost i intenzitet bosansko-osmanskih odnosa koji su činili okosnicu vanjske politike

bosanske države u XV stoljeću predstavljaju okvir koji i dalje nudi prostor za nova istraživanja. U sadržajnom segmentu zbornik se sastoji od ukupno deset članaka koji obrađuju hronološki okvir od prvih kontakata Bosne i Osmanskog carstva 1386. godine pa sve do pada posljednjih dijelova teritorija koji su ulazili u sastav bosanske države. Pored vojnih zbivanja tokom 1463. godine te političko-diplomatskih odnosa Bosne i Osmanskog carstva, u zborniku je pažnja posvećena i promjenama koje su nastale nakon 1463. godine kroz prizmu položaja bosanske vlastele, zatim ugarskoj ulozi u tadašnjim konstelacijama odnosa te diplomatama i diplomatskom materijalu prije i poslije pada Bosne.

Pregled bogatog historijata odnosa bosanske vlasteoske porodice Pavlovića i Osmanlija priredio je Esad Kurtović u članku “Sudbina Pavlovića u odnosima Bosne i Osmanlija” (str. 9–28). Odnosi Pavlovića prema Osmanlijama bivali su promjenjivog karaktera tokom osam decenija dugih kontakata. Autor ukazuje na učešće Pavla Radinovića u prvim sukobima bosanskih snaga sa Osmanlijama kada je pratio kurs bosanskih kraljeva. Značajnu epizodu bosansko-osmanskih odnosa 1414–1415. godine obilježilo je djelovanje upravo kneza Pavla, koji je orijentacijom na pretendenta Tvrtka II, prvobitno podržanog od Osmanlija, u daljnjem razvoju političkih odnosa izgubio život od bosanske vlastele koja je stala uz kralja Ostoju. Nasljednici kneza Pavla prihvatili su osmansku orijentaciju te su se narednih godina

uspjeli stabilizirati na bosanskoj političkoj sceni. Uprkos kvaliteti ovih odnosa, 1420. godine Osmanlije su ubile novog predvodnika porodice vojvodu Petra. Nakon Petrove smrti najznačajnija figura porodice Pavlović postaje vojvoda Radoslav nastavljajući s političkim principom koji je podrazumijevao osmanski patronat. Od četrdesetih godina XV stoljeća slabi uticaj Pavlovića u političkom životu Bosne te je uloga Ivaniša, najmoćnijeg predstavnika iz ove generacije, marginalizirana pojavom suprotstavljenih tabora kralja Tomaša i hercega Stjepana Kosače. Posljednjih godina bosanske samostalnosti iz redova Pavlovića kao osmanski haračari djeluju vojvoda Petar i knez Nikola. Sudbina posljednjih Pavlovića usko je vezana za prelomne događaje iz 1463. godine kada su uslijed nuleta Osmanlija nestali sa historijske pozornice. “Дипломатичке особености владарских и великашких исправа уочи и након пада средњовековне босанске државе” (str. 29–86) obradio je Neven Isailović. Autor je uspostavio hronologiju po kojoj je najkasnije od vremena bana Stjepana II u Bosni egzistirala stalna i profesionalna pisarska služba. Pored Kotromanića, i porodica Kosača uspostavila je vlastitu kancelariju dok je pisarska služba egzistirala na dvoru Pavlovića. Postavljajući istraživačku lupu na period 1415–1497. godine autor je utvrdio obim dokumenata sačinjenih u ovom hronološkom okviru te zapazio kako je najveći procenat očekivano predstavljao korespondenciju sa Dubrovnikom. Praveći distinkciju između osnovnog

i namjenskog tipa isprava Isailović konstatuje kako je većina dokumenata pisana na slavenskom jeziku dok je manji broj pisan latinskim ili staroitalijanskim jezikom. Analizirani fond dokumenata pisan je ćirilčkim pismom. Radi se o kancelarijskom brzopisu koji se u Bosni ustalio u XIV dobijajući puni zamah u XV stoljeću. Autor je na kraju članka priredio tabelarni prikaz osobnosti bosanskih vladarskih i velikaških isprava iz ovog perioda olakšavajući preglednost rezultata vlastitih istraživanja.

“Дипломатија и дипломати уочи, за вријеме, и након пропасти средњовјековне босанске државе” (str. 87–128) naziv je priloga Arandela Smiljanića. Sadržaj rada baziran je na predstavljanju turbulentnog perioda 1455–1463. godine kroz prizmu diplomatskih odnosa bosanskih kraljeva i vlastele sa Venecijom, Napuljem, Ugarskom, Dubrovnikom, Milanom i Rimom zbog straha od osmanskog osvajanja Bosne. Kako ovi izvještaji i pregovori u suštini predstavljaju osnovnu izvornu podlogu za proučavanje ovog perioda, oni su već ranije bili predmetom detaljnijih rasprava. Drugi dio članka Smiljanić je posvetio praćenju sudbina bosanskih diplomata nakon propasti bosanske države. Dok je jedan dio diplomata nastavio službu na još uvijek neosvojenim teritorijima, dio ih se priklonio Osmanlijama i nastavio karijere u njihovoj službi. Izvjestan broj diplomata je napustio ovaj prostor i uputio se u zapadne zemlje poput gosta Radina i Pribislava Vukotića. Neposredni kontekst pada Bosne obradio

je Pavle Dragičević u radu “Правци турских напада на Босну 1463. године” (str. 129–173). Ovaj pristup baziran je na odlukama dubrovačkih vijeća, trogirskim izvještajima i osmanskim hronikama, odnosno na izvorima koji su korišteni u ranijim pristupima ovoj problematici. Dragičević donosi detaljan prikaz kretanja osmanske vojske od Skoplja, preko teritorija tek osvojene Despotovine, prelazak preko Drine te kretanje po Bosni od pohoda na Bobovac do predaje kralja Stjepana Tomaševića u Ključu i upada na posjede hercega Stjepana. Nedostatak novih izvornih pokazatelja uvjetovao je to da spoznaja o sudbini porodice Pavlović 1463. godine ostane i dalje maglovito poglavlje. Sličan tematski okvir obrađuje i članak Borisa Babića naslovljen “Пад Босне под османлијску власт у свјетлости византијских и поствизантијских извора” (str. 175–193). Analizirajući pisanje bizantskih hroničara Kritovula i Laonika Halkondila o posljednjoj godini bosanske samostalnosti autor zaključuje kako se radi o značajnim djelima u kojima su prisutni manjkavi i netačni podaci, uspoređujući ih sa pisanjem Konstantina Mihailovića i pape Pia II. Pad Bosne u kratkim crtama se spominje u hronikama iste provenijencije iz XVI i XVII stoljeća u kojima je zasvjedočen veći broj netačnih podataka.

Doprinos razmatranju prilika neposredno nakon sloma bosanske države pružio je Emir O. Filipović u članku “Minor est Turchorum potentia, quam fama feratur... Contributions to the History of Bosnia in the Second Half

of 1463” (str. 195–226). Maksimalno koristeći dostupnu izvornu podlogu autor rekonstruiše nastojanja susjednih država i preostale bosanske vlastele za borbu protiv Osmanlija. Ostavljajući vrlo mali broj snaga u osvojenim tvrđavama Osmanlije su ostavili prostor susjednim zemljama za iskorištavanje ovakve situacije. Filipović prati aktivnosti mletačkih diplomata u Splitu gdje se nalazio dio bosanske vlastele te kod Kosača koji su krajem 1463. godine uspješno ratovali protiv osmanskih snaga. Nastup Ugara, koji su krajem 1463. godine došli u posjed Jajca, vjerovatno uz pomoć Kosača, autor posmatra kao dogovorene aktivnosti koje su podrazumijevale priznavanje Mlečanima interesne sfere u Dalmaciji. Filipović je na kraju rada priložio i pisma Johanesa Brumea i Johanesa von Rossingena koja donose značajne podatke o stanju nakon propasti Bosanskog kraljevstva. Nastojanje za revizijom ranijih stajališta historiografije o osmanskome zauzimanju Podrinja izraženo je u članku Aleksandra Jakovljevića pod naslovom “Између османског и угарског крајишта – османско запоседање Подриња и угарска опсада Зворника 1464. године” (str. 227–257). Zbog nedostatka izvornih pokazatelja o ovom problemu, autor se ponajviše oslanja na čitanje navoda pseudo-Ruhija u kojem se navodi kako je u vrijeme pohoda Mehmeda II na Smederevo pred njega došlo bosansko poslanstvo koje je nudilo zamjenu Smedereva za mjesto koje čita u obliku Sernik, poistovjećujući ga sa Srebrenikom iznad Srebrenice. Podatke o visini harača od

devet hiljada dukata koji je 1458. godine platio kralj Stjepan Tomaš autor dovodi u vezu sa potencijalnim gubitkom određenih teritorija odnosno bogate Srebrenice. Prema autorovim zaključcima, do osmanskog osvajanja Srebrenice došlo je u periodu februar – april 1458. ili u prvoj polovini 1459, dok je prema istim tvrdnjama Zvornik osvojen u drugoj polovini 1459. godine.

Značajan segment političke slike na teritoriju Bosanskog kraljevstva nakon 1463. godine obradio je Petar Rokai u članku “Гувернер, банови, краљеви и херцег Босне после њеног пада 1463. године” (str. 259–271). Nakon osvajanja dijela teritorija ranije bosanske države, Ugri su uspostavili funkciju gubernatora odnosno guvernera Bosne, koju je od 1464. godine obnašao Emerik Zapolja. Prihvatajući Ćorovićeve zaključke autor ističe kako je ova funkciju egzistirala do 1465. godine. Autor je posebnu pažnju posvetio i funkciji bosanskog bana koju su obnašali Blaž Mađar i Petar Doci, te mnogo poznatijoj tituli kralja koju je izvjesno vrijeme nosio Nikola Iločki. “Прилог познавању страдања босанске властеле након пропасти краљевства” (str. 273–290) priredio je Srđan Rudić. Posvećujući najveću pažnju sudbini bosanske vlastele Pavlovića i Dinjičića, koji su se 1463. godine prvi našli na putu osmanskim osvajačima, autor konsultuje osmanske, bizantske i dubrovačke hronike koje ukazuju na to kako su vojvoda Petar i knez Nikola Pavlović te Petar Kovačević stradali prilikom ovih napada. Pored ovog segmenta autor je pažnju posvetio i bo-

sanskoj vlasteli koja se uslijed nastalih prilika nastanila u Ugarskoj i Veneciji. Posljednji članak u ovom zborniku, naslovljen “Вакуфнама Мехмед-бег Обреновића из 1516. године” (str. 291–309), djelo je Dragane Amedoski. Obrađujući vakufnamu skadarskog sandžak-bega autorica je utvrdila kako se radi o vakufu koji je u Peći obuhvatao više objekata poput medrese, tekije, imareta, kuća, mlinova i ostalog dobra. Na kraju članka autorica je priredila prevod, analizu i diplomatski opis kao i faksimil ovog dokumenta.

Zbornik radova *Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine* predstavlja uspješan poduhvat sintetskog pristupa ranijim saznanjima o padu srednjovjekovne bosanske države te prilog širenju margina spoznaje posredstvom novih izvornih pokazatelja i novih tumačenja pojedinih manjih epizoda unutar ove tematike. Posvećujući pa-

žnju hronološkom okviru osmanskih napada na Bosnu tokom osamdeset godina međusobnih kontakata, konkretnom i preciznom pristupu 1463. godini kao presudnom periodu u cjelokupnom historijatu ovih odnosa, te projiciranju političke slike neposredno nakon slova bosanske države, autori priloga su uveliko obogatili dosadašnja saznanja i interpretacije ovih segmenata bosanske historije. Pored političkih okvira autori pojedinih priloga su pažnju usmjerili na sudbine pojedinaca nakon 1463. godine nastojeći ukazati na izmjene ekonomskih i društvenih obrazaca koji su nastupili na ovom prostoru. Pad bosanske države predstavljao je značajan rez u historiji ovog prostora, međutim, kako to ukazuju i brojni pristupi i stavovi u ovom zborniku, historijske promjene su spori i dugotrajni procesi koji niti pod pritiskom značajnijih događaja ne ubrzavaju tempo.

Enes Dedić

---

*András Kubinyi, Stände und Ständestaat
im spätmittelalterlichen Ungarn,
Studien zur Geschichte Ungarns*

Bd. 17, Gabriele Schäfer Verlag, 2011, 436 str.

Naslovljena knjiga u centar pažnje stavlja staleško uređenje kasnosrednjovjekovne Ugarske i predstavlja tematski zbornik odabranih radova jednog od

najznačajnijih imena mađarske historioografske scene – Andrása Kubinyia. Njegov izuzetno plodan istraživački rad, koji se protezao tokom cijele druge